NEMIS TILIDA SO‘ZLASHUVCHI DAVLATLARNING DAVLAT QURILISH FORMALARI VA ULARNING VAZIFALARI

Ish’oqxon Ibrat nomidagi Namangan Davlat chet tilari Instituti
Filologiya va tillarni o’qitish fakulteti
Nemis tili yo’nalishi 3- bosqich talabasi Jo’rayev Rahmatulla
Ilmiy raxbar: Mirvaliyev Furqat

Annotatsiya. Mazkur maqolada nemis tilida so‘zlashuvchi mamlakatlarning - Germaniya, Avstriya, Shveysariya, Lixtenshteyn va Lyuksemburgning davlat qurilish formalari, ularning siyosiy tizimi va boshqaruv tamoyillari tahlil qilingan. Tadqiqotda har bir mamlakatning konstitutsiyaviy asoslari, federativ yoki konfederativ tuzilma xususiyatlari hamda ijro, qonun chiqaruvchi va sud hokimiyatlari o‘rtasidagi munosabatlar yoritilgan. Muallif nemis tilida so‘zlashuvchi mamlakatlarning umumiy jihatlari - demokratik qadriyatlarga sodiqlik, huquq ustuvorligi, hokimiyatlar bo‘linishi va fuqarolik ishtirokini ta’minlash tamoyillarini alohida tahlil qiladi. Maqolada, shuningdek, Germaniya va Avstriya federativ boshqaruv modeli, Shveysariyaning bevosita demokratiya tizimi, hamda Lixtenshteyn va Lyuksemburgdagi konstitutsion monarxiyalar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlar ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: davlat qurilishi, federatsiya, konfederatsiya, demokratiya, konstitutsion monarxiya, siyosiy tizim, Germaniya, Avstriya, Shveysariya.

Kirish: Dunyo miqyosida davlat qurilishining shakllari mamlakatlarning tarixiy rivojlanish yo‘li, siyosiy tizimi, milliy an’analari va iqtisodiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Nemis tilida so‘zlashuvchi mamlakatlar - Germaniya, Avstriya, Shveysariya, Lixtenshteyn va Lyuksemburg - o‘ziga xos siyosiy tizim, boshqaruv shakli va davlat tuzilishiga ega bo‘lgan demokratik mamlakatlar hisoblanadi. Ushbu maqolada mazkur mamlakatlarning davlat qurilishi shakllari, ularning siyosiy institutlari hamda asosiy vazifalari tahlil qilinadi.

1. Germaniya Federativ Respublikasi (Bundesrepublik Deutschland) Germaniya - **federal respublika** shaklidagi demokratik huquqiy davlatdir. Uning siyosiy tizimi **1949-yilgi Asosiy qonun (Grundgesetz)** asosida faoliyat yuritadi. Germaniya 16 ta federal yer (Bundesländer)dan iborat bo‘lib, har bir yer o‘z parlamenti (Landtag) va hukumati (Landesregierung)ga ega.

Davlat organlari:

- **Federal Prezident (Bundespräsident)** – davlat boshlig‘i, asosan ramziy vakolatga ega.
- **Federal Kantsler (Bundeskanzler)** – ijro hokimiyatining rahbari, hukumatni boshqaradi.
- **Bundestag** – xalq tomonidan saylanadigan pastki palata, qonun chiqaruvchi hokimiyatning asosiy organi.
- **Bundesrat** – yerlar manfaatlarini ifodalaydigan yuqori palata [1].

Vazifalari: Federal tuzilma Germaniyada siyosiy barqarorlikni, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish tizimini va mintaqalar o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlaydi.

2. Avstriya Respublikasi (Republik Österreich)

Avstriya ham Germaniya singari **federal davlat** bo‘lib, 9 ta yer (Bundesländer)dan iborat. 1920-yilda qabul qilingan Konstitutsiyaga (Bundesverfassungsgesetz) ko‘ra, Avstriya **parlament respublikasi** shaklida faoliyat yuritadi.

Asosiy organlar:

- **Federal Prezident (Bundespräsident)** – xalq tomonidan saylanadi, tashqi siyosat va harbiy sohada vakolatli.
- **Federal Kantsler (Bundeskanzler)** – hukumat rahbari.
- **Milliy kengash (Nationalrat)** va **Federal kengash (Bundesrat)** – ikki palatali parlament.

Vazifalari: Avstriyada federatsiya tizimi orqali mintaqaviy hokimiyatlarning mustaqilligini saqlagan holda yagona markaziy siyosat yuritiladi.

3. Shveysariya Konfederatsiyasi (Schweizerische Eidgenossenschaft)

Shveysariya - **konfederativ respublika** bo‘lib, 26 ta kantondan iborat. Uning siyosiy tizimi **bevosita demokratiya** tamoyillariga asoslangan.

Davlat tuzilmasi:

- **Federal Kengash (Bundesrat)** – kollektiv ijro hokimiyati, 7 a’zodan iborat hukumat.
- **Federal Majlis (Bundesversammlung)** – ikki palatali parlament: Milliy kengash va Kantonlar kengashi.
- **Federal Prezident (Bundespräsident)** – Federal Kengash a’zolaridan biri, bir yil muddatga saylanadi.

Xususiyati: Shveysariyada xalq referendumlar orqali muhim qarorlar qabul qilishda bevosita ishtirok etadi. Bu tizim fuqarolik faolligi va siyosiy mas’uliyatni oshiradi.

4. Lixtenshteyn va Lyuksemburg

Bu ikki mamlakat **konstitutsion monarxiya** shaklida faoliyat yuritadi.

- **Lixtenshteyn**da knyaz davlat boshlig‘i hisoblanadi, lekin parlament va hukumat faoliyatiga aralashuv cheklangan [2].
- **Lyuksemburg**da esa Buyuk Gertsog boshchiligidagi parlament monarxiyasi amal qiladi. Qonun chiqaruvchi hokimiyat parlamentga, ijro hokimiyat esa hukumatga tegishli.

Nemis tilida so‘zlashuvchi davlatlarning davlat qurilish shakllari demokratik, konstitutsiyaviy va huquqiy tamoyillarga asoslangan.

Ularning umumiy jihati - **fuqarolik erkinliklarini ta’minlash, hokimiyatlar bo‘linishini kafolatlash** va **mintaqaviy mustaqillikni saqlash**dir. Germaniya va Avstriya federativ respublikalar sifatida markaziy va mintaqaviy boshqaruv o‘rtasida muvozanatni saqlashga intiladi, Shveysariya esa bevosita demokratiya orqali xalq ishtirokini ta’minlaydi. Lixtenshteyn va Lyuksemburgda esa monarxik elementlar saqlangan bo‘lsa-da, ular ham demokratik boshqaruv tamoyillariga asoslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949.
2. Bundesverfassungsgesetz der Republik Österreich, 1920.
3. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, 1999.
4. “Political Systems of Europe”, Cambridge University Press, 2019.
5. Bundeszentrale für politische Bildung (bpb.de) – siyosiy tizimlar bo‘yicha ma’lumotlar portali.